

Sansürlenmemiş Sansürcüler: “Kendine Mal Etme”nin Bugünkü Biçimi

Jelena Vesić

Vatandaşlar “Baskı altındayız” derken, hükümdar “Hayır, baskı altında olan benim” diyor. Bunun kanıtı olarak da elimizde onun sözleri ve Twitter duvarı var.¹

Geçtiğimiz on yıla “alternatif sağ”ın [alt-right] –ki bu terim bu olguyu tanımlamak için muhtemelen yetersiz– siyaset ve medyada yarattığı yıkıcı değişimler damgasını vurdu. Çok kısa bir zaman zarfında alternatif sağ aktörlerin (sosyal) medyayı manipüle etme becerileri mitlere özgü bir algıyla karşılanır oldu. Olgular açık: dünyanın en büyük ekonomisi ve nükleer gücü kontrolden çıkmış @realDonaldTrump isimli Twitter hesabı tarafından yönetiliyor gibi görünüyor; Britanya, kimsenin sorumluluğunu almadığı ve açıkça dezenformasyonla dolu bir kampanya sonrasında beceriksizce AB’den çıkmaya çalışıyor (ve beceremiyor) ve Avrupa siyaseti bir süredir neo-faşistler ve neo-Naziler’in rol aldığı sonu gelmez bir realite şovunu andırıyor. Ve bu yalnızca dünyanın kuzey-batı köşesi.

¹ Bu makale ilk olarak 2 Ekim 2019’da L’internationale Online’da yayınlandı.

L’Internationale Online, e-book “Living with Ghosts: Legacies of Colonialism and Fascism” (ed. Nick Aikens, Jyoti Mistry and Corina Oprea), 2019.

Bu yazı, alternatif sağın kendi teknik ve teknolojilerini sergi gibi geleneksel medyaya taşıma çabalarını, 2016 yılında Sırbistan’da, Sırp İlerleme Partisi’nin (SNS) dönemin başbakanlık şimdininse başkanlık basın servisi tarafından düzenlenmiş gezici bir sergi olan Sansürlenmemiş Yalanlar çerçevesinde inceliyor. İşin ilginç yanı, serginin arkasındaki ilerici gibi görünen gerici² siyasi oluşum, 2010’lardan hemen önce –aslında tam da 2008 yılında– ve eleştirel analizin sağ görüşün (küresel) yükselişiyle karakterize edilen bugünkü durum hakkında düşünmek için “post-hakikat” ve “alternatif-olgular” gibi kavramları türetmesinden hemen önce kurulmuş ve tanıtılmıştı. Bu oluşum, tarihi olarak Batı Balkan ve özellikle de eski Yugoslavya bölgesinde doğan (karanlık) avangart pratiklere eklenen yeni bir örnek haline gelecekti.

Parti’nin siyasete nasıl dahil olduğuna baktığımızda SNS’in tam manasıyla bir alternatif sağ partisi olduğunu söylemek güç, çünkü Avrupa ve Amerika’da 2008’den sonra siyasi alanda beliren ve realite şov yarışmacısı gibi davranan yeni oyunculardan biri değil. Bunun öncelikli nedeni orijinal markanın, yani Sırp Radikal Partisi’nin (SRS) halihazırda siyasete gerçeküstü realite şov gibi yaklaşma pratiğini icat etmiş olması: ideolojik ve siyasi tarzları, 1990’larda Yugoslavya savaşlarının³ hemen sonrasında milliyetçi siyasetçilerin kullandıkları dil ve görünümlere dayanıyor. Bu siyasetçiler bugün çok tanıdık olan “Sırpın dirayeti ve çektikleri acılar” ve “Sırpçılara dışarıdan yapılan baskılar” retoriğinin öncüsüydü ve aynı zamanda toplumun “gerçek Sırpçılar” (bu retoriği iktidarı ele geçirdikten sonra “dürüst vatanseverler” olarak biraz yumuşattılar) ve “yabancı hainler” (lidere karşı çıkan herkes) diye ikiye bölünmesine önyak olmuştu. Bu yazıda, tüm “iyi” niyet ve çabalarına rağmen gerçekte yürüttükleri siyasetin korku, depresyon ve çaresizlik dışında hiçbir şey getirmediğini açıklamak için üretilen tüm gerekçeleri (ya da “komplo teorileri”ni) listelemek için yeteri kadar yer yok.

² Parti’nin adı “tersten kendine mal etme” stratejisini “ilerici” terimi üzerinden işletiyor. Siyaset, kültür ve ekonomi hakkında katı e muhafazakâr görüşleri savunan ve bu görüşleri entelektüel ve özgürleştirici olan her şeye karşı çağdaş bir aşığılamayla harmanlayan bir partinin politikalarının ilerici olduğunu söylemek mümkün değil. En nihayetinde siyasetin ve kamu hizmetlerinin büyük bir kısmını özenle tasarlanmış sistematik bir yolsuzluk zinciri içinde birleştirmeyi sonunda bu parti başardı. Partinin adı tam da geriye dönük olarak “hakikat-sonrası” olarak adlandırılan ideolojinin taşıyıcısı ve kelimelerin sıklıkla –ve işin kötüsü her zaman için değil– insanların beklentilerinin tersinde anlamlara geldiği kitlesel bir dezoriantasyon stratejisinin özel bir örneği. Denildiği gibi “ilerici”, “avangart, devrim, modernizm ve (temelde) bir önceki yüzyılın sözde büyük anlatılarının yapı taşları olan pek çok başka kelimenin kaderini paylaşan” kelimelerden biri. Jelena Vesić ve Vladimir Jerić Vlidi, ‘1984: The Adventures of the Alternative’, in The Long 1980s: Constellations of Art, Politics and Identity; A Collection of Microhistories, Valiz Books / L’Internationale, 2018.

³ İtalyan Kuzey Ligi, Avusturya Halk Partisi, Macar Fidesz’in siyasetlerinin arasında pek de bir fark yok. Bu, SNS/SPP’yi 1989 sonrası Avrupa’daki “yeni sağ” partilerle aynı çizgiye oturtuyor. Medyaya yönelik yıkıcı tavırları bu partileri UKIP ya da AfD ya da Özgürlük Partisi gibi daha güncel olan “alternatif sağ” oluşumlardan ayırt etmeyi de güçleştiriyor. Bu nedenle “alternatif” kelimesi biraz yanıltıcı olabilir. SNS/SPP’nin gelişimini incelediğimizde, çağdaş sağ ajandanın yükselişinin mantıksal ve beklenen sonuçlarına tanıklık ediyoruz. Bu gelişimin beklenmedik ya da “alternatif” hiçbir tarafı yok.

Parti'nin düzenlediği Sansürlenmemiş Yalanlar başlıklı sergi, iktidarda olan sağcıların, yabancı yorumcuların yanı sıra Sırbistan'daki bağımsız ve rejim-dışı gazeteciler de dahil olmak üzere sivil toplumun ve kamu sektörünün dile getirdiği çeşitli uyarılara karşı yöneltilmiş bir “hakikat-sonrası-alternatif-olgular” reaksiyonuydu. Tüm bu aktörler sıklıkla sansürün sıkıntıları, medya içeriklerinde gözlenen sert kutuplaşma, medyanın yönünü kaybetmesi ve “yalan haberler”deki artışa dair yazıp çizmişlerdi. Aynı zamanda, her şey Parti ile ilişkilendirilebileceği için Parti ile ilgili olduğu düşünülen konuları kamusal olarak tartışmaktan kaçınmanın en iyisi olacağına dair bir görüş hakimdi. Gazeteciler hava durumu ya da güncel televizyon programları hakkında konuşurken bile dikkatli olmalıydı. Gazeteciler Derneği'nin açıklamasına göre “gazeteciler işlerini kaybetmekten korktukları için profesyonel değerlerini geride bırakmayı göze alıyor. Oto-sansür uyguluyor ve otoriteler ya da editöryal kararlarla anlaşmazlığa düşmemek için hangi konular hakkında yazmaları gerektiğini biliyor. Birtakım önemli mevzular asla gündem olmazken çeşitli iktidar odaklarının çıkarlarına hizmet eden konular medyaya egemen oluyor”.⁴

Küratöryal ekipten medyayla iletişimde ön planda olan Vladanka Malović, (Sırp İlerleme Partisi Bilgi Servisi imzası altında geçen) “serginin yaratıcıları” adına şunları dile getirmişti: “Birbirlerine referans vererek adeta senkronize hareket eden medyanın esas amacı (başkan) Aleksandar Vučić'i yerel ve yabancı kamuya, televizyon programlarını iptal eden, internet sitelerini kapatan, kararnamelerle editör ve

⁴ IREX tarafından son 17 senedir yayımlanan “Medya Süreklilik İndeksi”ne göre Sırbistan 2018 yılında en kötü sıralamasına ulaştı, hem de izleme yapılan tüm alanlarda. Rapora göre Sırbistan'ı geriden sadece Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan takip ediyordu. Bkz. IREX Media Sustainability Index, 2018: <https://www.irex.org/sites/default/files/pdf/media-sustainability-index-europe-eurasia-2018-serbia.pdf>.

gazetecileri işlerinden eden ve (uygunsuz) malzemelerin yayınlanmasını yasaklayan bir sansürcü olarak lanse etmektir”. Bu sergi “Sırbistan’da medyanın sansüre uğramadığını göstermeyi” amaçlamıştı. Küratörlerin öne sürdüğü bu tez [o zamanlar başbakan, şimdiyse başkan olan] Vučić ve SNS (SPP) partisinin diğer liderlerinin negatif bir bağlamda temsil edildiğini belgeleyen metinler, tweetler, televizyon şovlarından alıntılar ve karikatürlerden oluşan bir medya kolajıyla desteklenmişti.⁵ Sergilenen malzemenin ana teması Başkan Vučić ve “özgür medya” tarafından -ki büyük bir kısmının kişisel sosyal medya hesapları olduğu ortaya çıktı- nasıl acımasızca ve adil olmayan bir şekilde saldırıya uğradığıydı.

Sırp İlerleme Partisi’nin Bilgi Servisi bir güncel sanat sergisinin tasarımını kullandı. Ya da tam olarak belirtmek gerekirse güncel küratöryel araştırma yaklaşımını yüzeysel olarak taklit etmiş; mekânın tamamına yayılmış gösterişli bir şekilde paketlenmiş, yeniden düzenlenmiş ve estetize edilmiş dokümanter malzemeyi kullanmıştı. Ayrıca titiz çalışmalarına dair her türlü istatistiği de sunmuşlardı. Öğrendiğimiz kadarıyla sergi, Vučić ve SNS hakkında, serginin açılışından önceki 2 yıl süresince yayımlanmış tam 6732 adet olumsuz medya içeriğinin 2523’ünü sunmuştu. Parti’nin, liderleri hakkında yayımlanmış her bir bilginin ve yapılmış her yorumun izini sürmüş olması belli bir patolojinin semptomu ve eleştirel bir tavır almak isteyen herkes için de fazladan bir baskı işlevi görüyor. Verilmek istenen mesaj açık: “Gözümüz her yerde ve her zaman üstünüzde. Ulusal Güvenlik Servisi’nin patronu artık biziz”.

Sansürlenmemiş Yalanlar sergisi ziyaretçilerin (ben dahil olmak üzere) pek çoğunu Progres (İlerleme) Galerisi’ne getirmiş ilk ve son etkinlik olabilir – galerinin ismi tesadüfen Parti’nin ismini andırıyor. Bu galeri nadiren güncel sanat ve deneysel küratöryel stratejilere ev sahipliği yapmakta.⁶ Bu galeri daha ziyade, sosyalist kurumsalcılığın bitişini imlemek için birkaç on yıl önce şehrin merkezinde açılmış ve yeni zenginlerin gittiği bir mekân. Burası genelde mistik, dinsel, kahramanlara odaklı ve milliyetçi sembolizme dayanan figüratif resimler gibi muhafazakâr sanat gösteriyor; mermer ve stüklerden oluşan, pirinç kapı kolları ile bezeli ve küçük anıtsallık ruhuna uygun tasarlanmış mekâna yakışacak resimler.

Sergilenen “medya içeriği” 2014-2016 yıllarını kapsıyor. İçeriğin büyük bir kısmı münhasıran bağımsız medyadan toplanmış. Büyük bir kolaj formatında teşhir edilen 2500’e yakın kapak, araştırma raporu, haber köşesi, sosyal medya ve yorum içeriklerinden oluşuyor. Malzemenin çoğunluğu sabit olmayan, didaktik “kara tahta”larda ve tavandan sarkarak galerinin tabanına düşen ve okunacak çok şey

⁵ Pro Maja Đurić, ‘Necenzurisane laži’ – Izložba SNS o medijskoj sceni’, N1, 18 Temmuz 2016, <http://rs.n1info.com/Vesti/a178134/Necenzurisane-lazi-izlozba-SNS.html>. Aksi belirtilmediği takdirde tüm çeviriler yazara aittir.

⁶ Progres Galerisi’nin alçak gönüllü ve tamamlanmamış arşivi, olumsuzluk, popülizm ve propaganda dışında herhangi bir konsept ya da küratöryel politikaya yer vermiyor. Burası kiralık bir dükkan, herhangi bir sanatsal ehemmiyeti olan bir mekân değil. Bkz: <https://progres.rs/index.php/galerija>.

olduğunu ima eden devasa kâğıt rulolarında sergileniyor. Neyse ki bu düzenleme ziyaretçilere içeriği inceleyebilmeleri için merhamet gösteriyor ve biraz olsun alan tanıyor. Sıklıkla sergilenen malzeme arasında Danas Daily, NIN, Vreme ve Newsweek gibi yayınlardan sayfalar ve manşetlerin yanında N1 kablolu televizyon kanalına da yer veriliyor. Marko Samborac, Dušan Petričić ve Predrag Koraksić Corax’ın çok iyi bilinen karikatürleri Sırbistan’daki medya sansürü hakkında konuşan çeşitli medya editörleri, Avrupa Birliği’nden siyasetçiler, bağımsız kurumların temsilcileri ve tanınmış figürlerden alıntılanmış sözlerin (özel ya da kamusal alanda, gayri resmî ya da resmî olarak söylenmiş) yanında sergileniyor. Sergide yer alan “Twitter Duvarı” özel bir konuma sahip. Bu duvar devasa bir ekran değil: hükümete karşı eleştirilerini dile getiren gazeteciler, bağımsız kurumların temsilcileri ya da sade vatandaşların tweetleri aşırı abartılı formatlarda basılmış ve sergileniyor.

Online olmayıp kablolu televizyonda yayınlanan kritik bir kaynaktan toplanan video materyali, sınırlı olmasına rağmen bütün mekanı sesle doldurmayı başarıyor. Hicivli televizyon programı “Zoran Kesic ile 24 dakika” görüntülerinden oluşan, sunucunun “sevgili liderin” kutsal ismini andığı muhtemelen her anı sunan bir “mash-up”, bir montaj. Bütün mekan ‘Vučić ... Vučiću ... Vučića ...’ diye yankılanıyor; sanki başbakan Sırbistan ve yurttaşlarının siyasi durumunu ve yaşam standartlarını iyileştirmek için bu kadar çaba sarf ederken onlarca kanal onu gece gündüz eleştiriyormuş gibi. Bu ‘post-prodüksiyon sanatı’ ya da gösterişli bir tasarımla manipüle edilmiş iletişim aracı serginin tefsir edilen propaganda amaçlı anlamını geliştiriyor: uğursuz ‘özgür gazetecinin’ sahipsiz sesi –elbette yurtdışından fonlanan biri- Vučić adını anıyor, ona ve destekçilerine iktidarsız ama zorba bir Kiskançlık Hayaleti gibi dadanıyor.

Peki haberlere genel bakışta dışarıda bırakılan neydi? Ulusal yayın yapan televizyon kanallarından, en fazla tirajı olan günlük gazetelerden ya da direkt ya da dolaylı olarak kamu kaynaklarıyla finanse edilen medyadan eleştirel (“hain olarak tanımlanan”) bir örnek bulmak neredeyse imkansızdı. Bu tür medyada, pescanik.net’te ironik bir şekilde ifade ettiği haliyle, “Vučić sorgulanamaz ve sevilen yöneticisi, küresel bir lider, bir polis, istihdam yaratıcısı, bir koruyucu ve kahraman, güçlü bir Sırp kimliği olan bir Avrupalı, her zaman güvenilir ve muteber bir adam olarak yer alıyor”.⁷

Vatandaşların “Baskı altındayız”, yöneticinin ise “Hayır, baskı altında olan benim” dediği bir duruma ne nedir? Hakikatin bu tersten imgesine boyun eğen Sırbistan vatandaşları için, Sırbistan’ın Arkadyalı Avrupa’dan sonu gelmez bir biçimde ayrılmasına dair duyulan suçluluk hükümete değil bizatihi “hainler”e, sadece şikayet eden ve dünyaya çirkin bir Sırbistan imgesini yayanlara yönlendirilmeli. Bunun kanıtı olarak da ellerinde yöneticilerinin söyledikleri ve Twitter duvarı var.

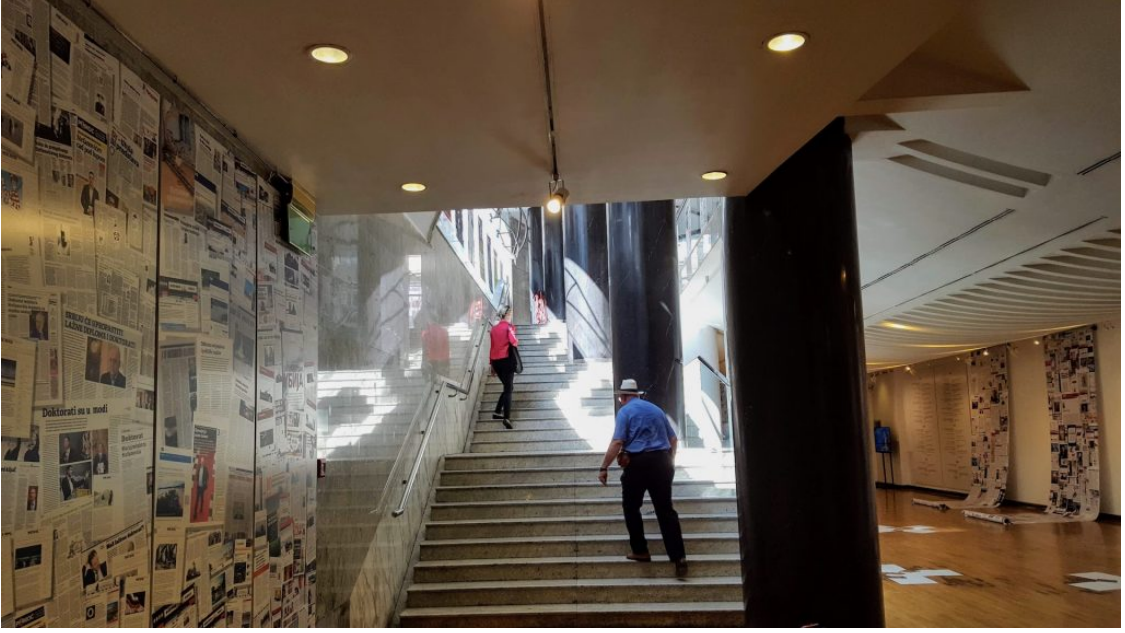
⁷ Sofija Mandić, ‘Veliki lapsus’, Peščanik, 23 Temmuz 2016, <https://pescanik.net/veliki-lapsus>.

Sansürlenmemiş Yalanlar şüphe götürmez bir biçimde Sırbistan’ı bugün de yönetmeye devam eden propaganda makinasının bir parçası. Sergi medyumunun kendisi olan araştırma aygıtını siyasi pazarlama için kendine mal ediyor ve gerici bir biçimde kullanıyor: orijinal “hakikat iddiaları”nı alıp tam tersine çeviriyor. Ziyaretçiler sergiye davet ediliyor ve gördüklerinin iktidar partisinin medyayı sansürlediğini ima edip etmediğine, ya da tam tersine, Sırbistan’da medyanın sadece özgür ve demokratik değil aynı zamanda hükümete yönelik (haksız) eleştirilerle dolu olup olmadığına da “kendi adlarına karar vermeleri” için teşvik ediliyor. Sanki sergi mekânı nötr bir alanmış gibi, “gelin ve kendi gözlerinizle görün” ve “kendi adınıza karar verin” söylemiyle iletilen pasif-agresif mesaj Parti’nin kurumsal iletişimde ve sergi küratörleri tarafından mütemadiyen tekrar ediliyor.

Böyle bir çerçevede, kitlesel medyada “yeterince özgürlük yok” iddiası “gereğinden fazla özgürlük var” iddiasıyla ikame ediliyor. Görülen o ki bu özgürlük, aslında Sırbistan ve vatandaşları için çok fazla şey yapan bir adam olan Başkan Vučić’in kişisel ve siyasi işlerine saldırmak gibi kötü bir amaç için kullanılıyor. Tanıklığa dair bu (naif?) ısrar yüzünden 20. yüzyıldaki (en azından diğer her şey yanında önemsizleşmeden önce) en dehşet verici sergi etkinliklerinden biri olan ve 1936 yılında Münih’te Nazi Propaganda Bakanı Joseph Goebbels ve ressam ve siyasetçi Adolf Ziegler tarafından düzenlenen Entartete Kunst⁸ ile paralellik kurmamak elde bile değildi.⁹

⁸ Üçüncü Reich zamanında gezici bir sergi olarak tasarlanmış olan Entartete Kunst 20. yüzyılın ilk otuz yılından modern ve avangart sanat eserlerini içeriyordu. Bu serginin amacı “sıradan insanlar”a modern sanatın özünde hastalıklı, Alman karşıtı ve Yahudi-Bolşevik bir olgu olduğunu kanıtlamaktı. Naziler kendi özel koleksiyonlarını genişletmek ya da satışlarından elde ettikleri parayla askeri projelerini desteklemek için pek çok modern sanat eserine el koymuşken, Entartete Kunst nüfusu şok etmek ve insanların sergilenen eserlerle dalga geçip onlara gülmelerini sağlamak için kullanılmıştı.

⁹ ‘Goebbels’in çabası ve SPP’nin Bilgi Servisi’nin başarısı arasındaki paralellikten çok da etkilenmemeliyiz. 1937 yılındaki sergi sanat ve kültürel hegemonya kurma çabasıyla ilişkiliyken, “bizim” derdimiz “yaratıcı ajanslar”dan toplanan ekipler –kavramsal sanatı uzun zaman önce, Joseph Kosuth’un “Fikir olarak fikir olarak sanat” sloganını genç pazarlama dergilerinin materyal formundan kopmuş sanat kaynağını post-Fordist ekonomide seri üretim için kullanarak Saatchi gibi “fikir kampüslerine” çevirdiklerinden beri kitsch’e dönüştürmüş olanlar- tarafından tasarlanmış yaratıcılıktan yoksun bir pazarlama fuarıydı.’ Branko Dimitrijević, “Predlog za eksponat na izložbi Necenzurisane laži” (Sansürlenmemiş Yalanlar sergisi için), Peščanik, 24/07/2016, <https://pecanik.net/predlog-za-eksponat-na-izlozbi-necenzurisane-lazi/>.

“Sansürlenmemiş Yalanlar” sergisi, Progress Gallery, Belgrade, Haziran 2016. Görsel/video: Vlidi

Her iki sergide de sergilenen malzemeler sergiyi düzenleyenler tarafından kendilerine mal edilmiş, ya da daha doğru tabirle yazarlarından “koparılmış” ve (Tony Bennett’e göre) orijinal yazarların hiçbirinin tercih etmeyeceği bir sergi alanında (yeniden) düzenlenmişlerdi. Günümüzün sample’lar, remix’ler, kopyala-yapıştırılar, sürüklenirler, ‘mash-up’lardan oluşan kültüründe, kendine mal etme gündelik ve sıradan bir fenomen haline geldi. Kendine mal etmeye dair bugünkü algımıza içkin olan şey bu eylemin her daim “orijinal” olandan ödünç aldığını yeniden bağlamsallaştırması. Sansürlenmemiş Yalanlar, kasten ya da gayri ihtiyari olarak –burada hangisinin “ehveni şer” olduğunu söylemek güç– bu olgu hakkında herhangi bir farkındalık belirtisi göstermiyor.

Okuyucu olarak siz yukarıda yazılanlardan kendi sonuçlarınızı çıkarmakta özgürsünüz.

İngilizceden çeviri: İ.T. ve Mert Sarısu